Parlamentul European
2019-2024

Comisia pentru cultură și educație

2023/2112(INI)

14.9.2023

PROIECT DE RAPORT

referitor la conștiința istorică europeană
(2023/2112(INI))

Comisia pentru cultură și educație

Raportor: Niyazi Kizilyürek

CUPRINS

Pagina

PROPUNERE DE REZOLUȚIE A PARLAMENTULUI EUROPEAN.....3

EXPUNERE DE MOTIVE.....7

PROPUNERE DE REZOLUȚIE A PARLAMENTULUI EUROPEAN

referitoare la conștiința istorică europeană
(2023/2112(INI))

Parlamentul European,

– având în vedere articolul 165 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene,

– având în vedere rezoluția sa din 19 septembrie 2019 referitoare la importanța memoriei istorice europene pentru viitorul Europei[1],

– având în vedere rezoluția sa din 2 aprilie 2009 referitoare la conștiința europeană și totalitarismul[2],

– având în vedere Regulamentul (UE) 2021/692 al Parlamentului European și al Consiliului din 28 aprilie 2021 de instituire a programului „Cetățeni, egalitate, drepturi și valori” și de abrogare a Regulamentului (UE) nr. 1381/2013 al Parlamentului European și al Consiliului și a Regulamentului (UE) nr. 390/2014 al Consiliului[3],

– având în vedere studiul realizat pentru Comisia sa pentru cultură și educație intitulat „Memoria istorică europeană: politici, provocări și perspective”[4],

– având în vedere studiul realizat pentru Comisia sa pentru cultură și educație intitulat „Identitatea europeană[5],

– având în vedere articolul 54 din Regulamentul său de procedură,

– având în vedere raportul Comisiei pentru cultură și educație (A9-0000/2023),

A. întrucât trecutul complex, conflictual și contestat al Europei constituie atât o provocare, cât și o posibilitate pentru integrarea europeană;

B. întrucât nedreptățile bazate pe gen, pe convingeri și pe etnie au fost inerente în istoria europeană de-a lungul mai multor secole, inclusiv sub forma antisemitismului și a atitudinilor negative față de romi;

C. întrucât istoria nu trebuie niciodată relativizată, denaturată sau falsificată în scopuri politice;

[1] JO C 171, 6.5.2021, p. 25.
[2] JO C 137 E, 27.5.2010, p. 25.
[3] JO L 156, 5.5.2021, p. 1.
[4] Studiu - „Memoria istorică europeană: Politici, provocări și perspective” (a doua ediție) Parlamentul European, Direcția Generală Politici Interne, Departamentul tematic B – Politici structurale și de coeziune, aprilie 2015.
[5] Studiu – „Identitatea europeană”, Parlamentul European, Direcția Generală Politici Interne, Departamentul tematic B – Politici structurale și de coeziune, aprilie 2017.

D. întrucât negaționismul istoric reprezintă o amenințare majoră care creează neîncredere și conflicte între popoare și națiuni și subminează eforturile de stimulare a justiției istorice și a reconcilierii;

E. întrucât abordarea trecutului necesită cel mai înalt grad de imparțialitate, obiectivitate și detașare atât în cercetarea istorică, cât și în spațiul politic;

F. întrucât memoria istorică include un grad distinct de subiectivitate, având în vedere că alegerea a ceea ce să ne amintim și a modului în care este interpretat trecutul implică în mod necesar judecăți de valoare;

G. întrucât, deși există „fapte istorice” bazate pe o activitate istorică profesională, nu există un singur „adevăr istoric” monolitic, incontestabil și veșnic pe care un anumit grup sau o anumită națiune să îl poată monopoliza și revendica exclusiv pentru sine;

H. întrucât promovarea unei conștiințe istorice critice la nivel transfrontalier prin mijloace educaționale și de altă natură este esențială pentru ca europenii să își accepte trecutul, să abordeze cu încredere prezentul și să depună eforturi pentru un viitor comun;

I. întrucât conștiința istorică europeană este înțeleasă ca o capacitate și o abilitate individuală și colectivă de a înțelege, de a evalua (auto)critic și a învăța din istorie, lucru care înlesnește recunoașterea legăturii și interdependenței inextricabile dintre trecut, prezent și viitor;

Abordarea trecutului (întunecat) al Europei ca un risc și ca o ocazie prielnică

1. recunoaște că istoria diversă și adesea conflictuală a națiunilor și statelor europene face ca orice efort de abordare a istoriei la nivel politic supranațional să fie un efort dificil și potențial periculos și că încercările de a reglementa modul de comemorare și interpretare a trecutului se dovedesc întotdeauna a fi dificile;

2. subliniază potențialul principiului *historia magistra vitae* și consideră, în special, elementele întunecate ale istoriei Europei, inclusiv totalitarismul, rasismul, jingoismul și colonialismul, nu numai ca o reamintire viguroasă a greșelilor din trecut a căror repetare trebuie evitată, ci și ca o chemare de a colabora în direcția unor societăți democratice și favorabile includerii în Uniune și la nivel mondial;

3. consideră că o abordare responsabilă, bazată pe dovezi și critică a istoriei este o condiție sine qua non pentru orice comunitate politică democratică, cu scopul de a sensibiliza generațiile actuale și viitoare cu privire atât la realizările, cât și la aberațiile trecutului, de a întări un discurs public autoreflexiv și de a promova înțelegerea și reconcilierea în cadrul anumitor grupuri sociale, națiuni și state, precum și între acestea;

Politica trecutului în Uniunea Europeană – o evaluare critică

4. subliniază necesitatea unei evaluări oneste a „politicii trecutului” UE, prin care aceasta s-a străduit să confere legitimitate proiectului european și să întărească sentimentul de apartenență europeană, recunoscând, de asemenea, realizările și deficiențele existente;

5. recunoaște seria de inițiative trecute și prezente la nivel european pentru a promova o memorie istorică europeană comună, inclusiv Ziua comemorării Holocaustului, Ziua europeană a comemorării victimelor tuturor regimurilor totalitare și autoritare, instituirea unei componente dedicate comemorării în cadrul fostelor programe „Europa pentru cetățeni” și al actualelor programe „Cetățenie, egalitate, drepturi și valori” (CEDV), precum și diverse rezoluții ale Parlamentului, cum ar fi cea din 19 septembrie 2019 referitoare la importanța memoriei istorice europene pentru viitorul Europei;

6. își exprimă îngrijorarea cu privire la faptul că în Uniune continuă să existe o concurență latentă și o incompatibilitate parțială între diferitele cadre de memorie și culturi ale memoriei, în special între Europa de Vest și Europa de Est;

7. recunoaște că preocuparea Uniunii, îndeosebi în ceea ce privește relatarea unei povești *ex negativo* despre sine, ororile trecutului și, în special, național-socialismul și stalinismul servind drept „mit fondator negativ”, oferă un puternic simț al scopului proiectului european, însă prezintă riscul de a promova un sistem teleologic și simplist, alb-negru, al istoriei care ar putea împiedica o înțelegere pe deplin documentată a trecutului complex al Europei și reduce stimulentele pentru combaterea stereotipurilor și a „vacilor sacre” din istoria națională;

Către o conștiință istorică avizată în Europa

8. recunoaște necesitatea unei înțelegeri mai ample și mai cuprinzătoare a istoriei europene pentru a crea o conștiință istorică europeană (auto)critică, în special prin extinderea accentului asupra inițiativelor europene actuale de comemorare;

9. subliniază că este important să se treacă de la o „cultură europeană a comemorării”, care este predominant descendentă și preocupată de definirea a ceea ce ar trebui să își amintească europenii, la o „cultură a amintirii” ascendentă și condusă de cetățeni, bazată pe principii și valori europene comune, care să se concentreze pe dezvoltarea capacităților pentru o reformare critică a trecutului la nivel național și european;

10. recunoaște importanța crucială a abordării trecutului Europei pe baza valorilor fundamentale europene precum umanismul, toleranța, democrația și statul de drept, precum și a creării unei sfere deschise de dialog care să permită, de asemenea, abordarea elementelor dificile ale istoriei naționale și să asigure înțelegerea reciprocă și reconcilierea atât în interiorul națiunilor europene, cât și între acestea;

11. invită statele membre să revizuiască actualele programe de învățământ și metodologii de predare pentru a reorienta atenția de la istoria națională către cea europeană și cea mondială și pentru a permite acordarea unei atenții sporite comemorării istorice supranaționale, în special prin permiterea unor interpretări multiple ale aceleiași perioade istorice și ale aceluiași eveniment istoric și prin promovarea unor stiluri de predare corespunzătoare care să favorizeze reflecția și discuțiile cu privire la transferul de cunoștințe și care să fie ghidate de obiectivul general de a face elevii să învețe „cum să gândească”, mai degrabă decât „ce să gândească”;

12. invită statele membre să asigure o instruire personalizată a profesorilor (de istorie), care să permită acestora să înțeleagă aspectele transnaționale ale istoriei, să transmită

acestora o didactică adecvată și principiile unei predări moderne și să vizeze în primul rând instruirea unor tineri care să fie capabili să gândească;

13. invită Comisia și statele membre să întărească instrumentele disponibile în prezent la nivel european pentru a promova o conștiință istorică europeană (auto)critică, în special programul Erasmus +, care sprijină mobilitatea și învățarea interculturală ca instrumente esențiale pentru o mai bună înțelegere a altor culturi și națiuni, și programul CEDV, care sprijină proiectele transnaționale de comemorare istorică și promovează angajamentul civic;

14. solicită instituțiilor europene, statelor membre, instituțiilor de învățământ și actorilor societății civile să își intensifice eforturile pentru a se abține de la orice încercare de instrumentalizare a istoriei în scopuri politice și de a combate negarea istorică atât în Uniunea Europeană, cât și în afara acesteia;

Perspective: moștenirea trecutului și viitorul UE

15. susține idealul unei „culturi a amintirii” și a conștiinței istorice bazate pe valori și practici europene comune în apropierea trecutului, evitând în același timp orice nivelare sau simplificare nejustificată a istoriei;

16. își exprimă speranța că, pe baza unei auto-reflecții critice legate de istorie și de responsabilitatea istorică la nivel național, ar putea apărea un discurs care să reflecte realitatea, cu adevărat european, privind trecutul continentului, fără ca istoria să fie abuzată în scopuri politice de putere;

17. își imaginează că amintirile colective naționale vor contribui în cele din urmă la o sferă publică europeană și vor fuziona în cadrul acesteia, în care culturile naționale de rememorare se vor completa reciproc, în loc să fie în competiție, iar abordarea istoriei va deveni o chestiune de acțiune civică mai degrabă decât politică;

°

° °

18. încredințează Președintei sarcina de a transmite prezenta rezoluție Consiliului și Comisiei.

EXPUNERE DE MOTIVE

Valoarea intrinsecă a „conștiinței istorice” rezultă din ipoteza subiacentă că cunoașterea istoriei nu este doar o valoare în sine, ci ne ajută să înțelegem prezentul și, în plus, ne ghidează în încercările noastre de a modela viitorul.

Într-adevăr, conștiința istorică ne ajută să interpretăm trecutul, dar ne ajută, de asemenea, să înțelegem cine suntem, unde suntem situați în timp și cum acționăm ca participanți la continuarea poveștii care va constitui, în cele din urmă, un bilanț istoric. Cu alte cuvinte, conștiința istorică nu numai că ajută la dezvoltarea unei sensibilități și a unei înțelegeri a trecutului, ci crește și conștiința noastră de sine, în calitate de europeni în raport cu istoria.

Cu toate acestea, o reexaminare critică a trecutului nu ar trebui să se limiteze la evidențierea victimelor regimurilor autoritare și totalitare; aceasta ar trebui să reevalueze toate părțile întunecate ale istoriei europene, inclusiv colonialismul, rasismul, încălcările drepturilor omului și nedreptățile istorice bazate pe gen.

Având în vedere cele de mai sus, prezentul raport al Parlamentului European privind „conștiința istorică europeană” este structurat în patru părți:

- Prima parte (*Abordarea trecutului întunecat al Europei ca un risc și ca o situație prielnică*) recunoaște importanța abordării istoriei într-un mod responsabil și critic, ca o condiție sine qua non, ca o necesitate intrinsecă de a învăța din trecutul nostru.

- A doua parte (*Politica trecutului în Uniunea Europeană – o evaluare critică*) subliniază pericolul de a dezvolta un discurs teleologic și simplist al istoriei, în care ororile trecutului să servească drept „mit fondator negativ” pentru integrarea europeană.

- A treia parte (*Către o conștiință istorică avizată în Europa*) urmărește o conștiință istorică bine informată în Europa și prezintă posibile căi de realizare a acestui obiectiv.

- A patra și ultima parte (*Perspective: moștenirea trecutului și viitorul UE)* îmbrățișează ideea unei noi „culturi a memoriei” care cultivă conștiința istorică bazată pe valori și practici europene comune.

1. Abordarea trecutului (întunecat) al Europei ca un risc și ca o situație prielnică

După cum a reamintit în mod corect Jacques Delors în mai multe rânduri, cetățenii europeni „nu se pot îndrăgosti de piața unică” (1989).[1] Pentru a dezvolta un sentiment de apartenență comună, activitățile legate de memoria colectivă sunt indispensabile, deoarece memoria colectivă este un aspect central al formării și întăririi identității de grup.

Cu toate acestea, nu există o singură memorie colectivă europeană. Amintirile națiunilor și

[1] Delors, Jacques (1989). *Declarație privind liniile generale ale politicii Comisiei prezentată Parlamentului European de Jacques Delors, Președintele Comisiei, și răspunsul la dezbaterea parlamentară ulterioară.* Luxemburg: Oficiul pentru Publicații Oficiale al Comunităților Europene (Buletinul Comunităților Europene; Suplimentul 1/89), p. 6.

popoarelor care alcătuiesc UE sunt pline de războaie, conflicte și litigii. Prin urmare, pentru a forma o memorie colectivă, trebuie să ne implicăm într-un proces de *Vergangenheitsbewältigung* („confruntare cu trecutul/prelucrare a trecutului”), în special pentru a redresa trecutul într-un mod critic și semnificativ atât la nivelul statelor membre, cât și la nivelul UE.

2. Politica trecutului în Uniunea Europeană – o evaluare critică

Din punct de vedere istoric, nu ar trebui să considerăm Europa ca fiind o civilizație și un spațiu geopolitic omogen. Acest tip de percepție a trecutului, după cum a observat Norbert Elias încă din 1939, se bazează pe tradiția orientalismului, a colonialismului și a anticomunismului.[2] Obiectivul final al politicilor europene privind memoria nu este de a dezvolta un sentiment imaginat al unui trecut comun, ci de a avea o direcție clară pentru viitorul UE și de a întări sentimentul comun al apartenenței europene.

Giorgio Agamben afirmă pe bună dreptate că, dacă ideea Europei are un sens, acesta constă în faptul că europenii – spre deosebire de asiatici și americani – „pot avea acces la adevărul lor numai prin confruntarea cu trecutul, și doar prin acceptarea istoriei lor”.[3]

Așa cum președintele Consiliului European, Herman van Rompuy, a declarat în 2013, „În Europa, uneori ignorăm importanța istoriei recente; cum ne privesc oamenii din unele părți ale lumii.”[4] Două studii solicitate de Comisia pentru cultură și educație a Parlamentului European, intitulate „Memoria istorică europeană: politici, provocări și perspective” și „Identitatea europeană”,[5] concluzii pe care se bazează prezentul raport demonstrează în mod clar că, deși trecutul este adesea menționat în discursurile oficiale ale UE, „trecuturile dificile” nu sunt abordate suficient la nivel european.

Este adevărat că, în unele cazuri, Uniunea Europeană tinde să lase deoparte amintirea cruzimii colonialismului și imperialismului european în interesul cooperării și intereselor economice. Este extrem de important să evităm acest tip de abordare selectivă a trecutului și să îndrăznim, de asemenea, să ne confruntăm cu numeroasele elemente neplăcute ale istoriei noastre.

Cu toate acestea, este, de asemenea, un fapt că UE a depus eforturi conștiente pentru a se confrunta cu trecutul (trecuturile) dificil(e) al(e) Europei; ea este implicată în realizarea de activități de memorie și dedică resurse substanțiale pentru atingerea acestui obiectiv.

3. Către o conștiință istorică avizată în Europa

Trebuie să evităm să construim memoria colectivă europeană doar pe un mit fondator negativ, deoarece acest lucru împiedică examinarea critică a trecutului.

Uniunea Europeană este o comunitate de destin (*Schicksalsgemeinschaft*) și ar trebui înțeleasă

---

[2] A se vedea Elias, Norbert (1939). *Über den Prozeß der Zivilisation (Cu privire la procesul de civilizație) (2 volume).* Basel Editura zum Falken.
[3] Agamben, Giorgio (2019 [1942]). *Creație și Anarhie: opera de artă și religia capitalismului (tradus de Adam Koţko).* Stanford, CA: Stanford University Press (Editura universității Stanford), p. 8.
[4] Van Rompuy, Herman (2013). *„Europa în lume”. Conferință susținută de președintele Consiliului European, Herman von Rompuy, la Universitatea Regent's din Londra* (EUCO 189/13), p. 6.
[5] Prutsch, Markus J. (2015 [ediția a 2-a]). *Memoria istorică europeană: politici, provocări și perspective.* Bruxelles: Parlamentul European, Direcția Generală Politici Interne ale Uniunii; Prutsch, Markus J. (2017). *Identitatea europeană.* Bruxelles: Parlamentul European, Direcția Generală Politici Interne ale Uniunii.

ca atare, și nu ca o comunitate a unei singure memorii colective comune. Acesta este modul în care trebuie văzută „călătoria istorică” a europenilor.

Aici se află importanța conștiinței istorice: ea este un instrument adecvat care ne ajută să conceptualizăm modul în care înțelegem istoria și cum ne raportăm la ea; ea ne ajută să recunoaștem caracterul istoric al circumstanțelor noastre. Cu alte cuvinte, ea contribuie la dezvoltarea unei capacități de interpretare și recunoaștere a trecutului sub forma istoriei. Conștiința istorică sporește capacitatea de a folosi experiențele și a înțelege situațiile și identificările contemporane[6]. „Istoria” nu este suma faptelor din trecut, ci este semnificația rezultată în urma conceptualizării și prelucrării faptelor. Se poate spune că istoria este „cunoaștere de sine”.

4. Perspective: moștenirea trecutului și viitorul UE

Activitatea de memorare la nivelul UE nu trebuie utilizată ca formă de putere necoercitivă pentru a exprima poziții politice sau a apăra interese politice. Reflecția despre istorie este o formă de orientare în raport cu prezentul și cu viitorul[7]. Prin urmare, scopul principal al predării istoriei ar trebui să fie formarea conștiinței istorice, atât ca o capacitate colectivă, cât și ca o capacitate individuală.

În general, raportul susține idealul unei „culturi a memoriei" și al unei conștiințe istorice bazate pe valori și practici europene comune de abordare a trecutului, dar, în același timp, evită orice simplificare a istoriei.

[6] Popa, Nathalie (2023). „Modul în care crearea semnificației cultivă conștiința istorică: identificarea unui parcurs de învățare și a unor orientări pedagogice pentru promovarea acestuia”. În: *The Social Studies* 114:4, p. 139-159, aici p. 142f.
[7] Nordgren, Kenneth (2019). „Boundaries of Historical Consciousness: a Western Cultural Achievement or an Anthropological Universal”. (Limitele conștiinței istorice: o realizare culturală occidentală sau un universal antropologic”.) În: *Journal of Curriculum Studies* 51: 6, p. 779-797, aici p. 791.